

به نام خداوند جان و خرد

دانشگاه علامه طباطبائی

دانشکده ادبیات فارسی و زبانهای خارجی

گروه زبانشناسی همگانی، آموزش زبان فارسی به غیر فارسی زبانان و فرهنگ و زبانهای باستانی

عنوان:

جملات پرسشی در نقش همدلی در زبان فارسی

استاد راهنما: جناب آقای دکتر کورش صفوی

استاد مشاور: سرکار خانم دکتر شقاقی

نگارنده: چیستا کرامتی

رساله برای دریافت درجه کارشناسی ارشد

در رشته زبانشناسی همگانی

شهریور ۱۳۹۰

فرم گردآوری اطلاعات پایان نامه ها

کتابخانه مرکزی دانشگاه علامه طباطبائی

عنوان: جملات پرسشی در نقش همدلی در زبان فارسی	
نویسنده: چیستا کرامتی	
مترجم: ندارد	
استاد راهنما: جناب آقای دکتر کورش صفوی	استاد مشاور: سرکار خانم دکتر شقاقی
کتابنامه: دارد	
واژه نامه: ندارد	
نوع پایان نامه:	☐ بنیادی ☐ توسعه ☐ کاربر
مقطع تحصیلی: کارشناسی ارشد	سال تحصیلی: ۹۰-۸۹
محل تحصیل: تهران	نام دانشگاه: علامه طباطبائی
دانشکده: ادبیات فارسی و زبان های خارجی	
تعداد صفحات: ۱۲۰	گروه آموزشی: زبان شناسی همگانی، آموزش زبان فارسی به غیر فارسی زبانان و فرهنگ و زبان های باستانی
کلید واژه ها به زبان فارسی: نقش های زبانی، یاکوبسن، نقش همدلی، گفتمان باب سخن گشایی	
کلید واژه ها به زبان انگلیسی: functions of language, Jacobson, phatic communion function	

چکیده

الف: موضوع و طرح مسئله (اهمیت موضوع و هدف): موضوع اصلی پژوهش حاضر بررسی ساز و کار و اشکال مختلف کاربرد جملات پرسشی زبان فارسی در نقش همدلی است. مبنای این پژوهش بررسی خرده گفتمان‌های باب سخن‌گشایی می‌باشد که عمدتاً حول تحقق نقش زبانی همدلی شکل می‌گیرند. با توجه به این‌که نقش همدلی یکی از نقش‌های زبان محسوب می‌شود که به‌گونه‌ای امکان می‌دهد صرفاً بر پایه اهداف ارتباطی خود، در موقعیت‌های اجتماعی مختلف با دیگران ارتباط برقرار کند، یا به اصطلاح باب صحبت را بگشاید، این پژوهش می‌تواند گامی در راستای شناخت بیشتر این امکان در زبان فارسی از دو جنبه کاربردی و نظری محسوب شود؛ زیرا علاوه بر جنبه علمی آن، می‌تواند کاربرد آموزشی نیز داشته باشد؛ طبیعت کلیشه‌ای عبارات همدلی، یا به عبارتی، قابل پیش‌بینی بودن این دسته عبارات از لحاظ لغوی و نحوی، آنها را تبدیل به مواد درسی مناسبی برای کلاس‌های آموزش زبان فارسی به غیر فارسی‌زبانان می‌کند.

ب: مبانی نظری شامل مرور مختصری از منابع، چارچوب نظری و پرسش‌ها و فرضیه‌ها: چارچوب نظری پژوهش حاضر، ساختارگرایی است. می‌توان گفت زمینه‌های پیدایش حرکت فکری ساختارگرایی زمانی فراهم شد که دانشمندان و نظریه پردازان در عرصه‌های مختلف علمی به ایده نظام‌رسدند و ضرورت مطالعه نظام-مند پدیده‌ها را آشکارا لمس کردند. ساختارگرایی روش نوینی در مطالعه پدیده‌های علمی، فرهنگی، هنری و اجتماعی است که این پدیده‌ها را در چارچوب نظامی از ارزش‌ها و قراردادهای و بر اساس روابط و تقابلهایشان در این نظام ارزشی بررسی می‌کند. بر اساس نگرش ساختارگرا، هیچ پدیده‌ای فی‌نفسه دارای مفهوم نیست، بلکه هویت و مفهوم خود را در چارچوب نظامی که در آن قرار دارد و بر اساس روابطش با سایر عناصر موجود در آن نظام کسب می‌کند. لازم به ذکر است که ضرورت وجود چنین نگرش نظام‌مندی به جهان و پدیده‌های آن پس از تفکیک حوزه‌های مختلف دانش از یکدیگر و از بین رفتن انسجام پیکره دانش به وجود آمد. ساختارگرایی در زبان‌شناسی از نیمه دوم قرن نوزدهم پدیدار شد و نخستین جلوه‌های آن مطالعه آواهای گفتاری بود که قرار بود بر اساس یک نظام واج‌شناختی تعبیر شوند. بر اساس نگرش ساختارگرا عناصر زبانی فی‌نفسه مفهومی ندارند، بلکه مفهوم و هویت خود را در قالب نظام زبان و بر اساس روابط و تقابلهایشان با سایر عناصر زبانی در این نظام به دست می‌آورند. بنابراین، آن‌چه در زبان‌شناسی ساختارگرا اهمیت دارد، مطالعه تک‌تک عناصر زبان نیست، بلکه مطالعه روابط موجود میان این عناصر است. در رساله حاضر آرای سوسور را به عنوان پایه گذار زبان‌شناسی ساختارگرا بررسی کرده‌ایم و سپس از آنجایی که موضوع پژوهش حاضر نقش همدلی زبان بر اساس نظریه رومن یاکوبسن است، به معرفی نظریه نقش‌های زبانی وی پرداخته‌ایم.

پرسش‌های پژوهش:

۱. آیا در زبان فارسی جملات پرسشی می‌توانند در نقش همدلی ایفای نقش کنند؟

۲. آیا در گفتمان‌های باب سخن‌گشایی فارسی انحراف از نقش همدلی در جملات پرسشی به چشم می‌خورد؟ اگر پاسخ مثبت است چه عواملی در ایجاد این انحراف دخیل هستند؟

۳. آیا می‌توان گفت که تحقق نقش همدلی در گفتمان‌های باب سخن‌گشایی منوط است به تعامل گوینده و مخاطب؟

فرضیه‌های پژوهش:

۱. در زبان فارسی جملات پرسشی می‌توانند در نقش همدلی ایفای نقش کنند.
۲. در جملات پرسشی موجود در گفتمان‌های باب سخن‌گشایی فارسی انحراف از نقش همدلی در جملات پرسشی به چشم می‌خورد و کلیشه‌ای بودن پیام از عواملی است که در ایجاد این انحراف دخیل است.
۳. تحقق نقش همدلی در گفتمان‌های باب سخن‌گشایی منوط است به تعامل گوینده و مخاطب؛ به عبارت دیگر می‌توان گفت که تحقق نقش همدلی در این گفتمان‌ها مستلزم وجود تعامل میان پرسش‌های مطرح شده و پاسخ‌های داده شده به آنهاست.

پ: روش تحقیق: در پژوهش حاضر تعداد ۸۰ خرده‌گفتمان باب سخن‌گشایی صورت گرفته میان ۳۰ دختر و ۳۰ پسر دانشجوی مقطع کارشناسی ارشد با گویش مادری فارسی معیار، گردآوری شده است. سپس جملات دارای نقش همدلی در گفتمان‌های گردآوری شده، استخراج و بررسی شده‌اند. لازم به ذکر است که گفتگوی داده‌ها تنها در حد جملاتی که دارای نقش همدلی هستند بررسی شده است و آنجا که این نقش به پایان می‌رسد و موضوع گفتگو آغاز می‌شود، مورد نظر این پژوهش نبوده است. در این پژوهش از یک ماتریس گفتمانی استفاده شده است تا انواع کاربردها از سوی دختران و پسران مد نظر قرار گیرد. بر این اساس، گفتگوی دختر با پسر، دختر با دختر و پسر با پسر مد نظر قرار گرفته شده است.

ت. یافته‌های تحقیق، نتیجه‌گیری و پیشنهادات: پژوهش حاضر پنج نتیجه را در بر داشت؛ نخست این که در زبان فارسی جملات پرسشی می‌توانند در نقش همدلی به کار روند. بررسی‌های خرده‌گفتمان‌های گردآوری شده در این پژوهش نشان داد که ساخت پرسشی در گفتمان‌های باب سخن‌گشایی فارسی نسبت به دیگر ساخت‌های دستوری از قبیل ساخت‌های امری، دعایی و صوت کاربرد بسیار گسترده‌تری دارد. دیگر نتیجه حاصل از این پژوهش نشان داد که ساخت و مضمون غالب جملات پرسشی در این گفتمان‌ها کلیشه‌ای است و کلیشه‌ای بودن این ساخت‌ها می‌تواند روی انحراف از نقش همدلی در پیام تأثیر گذارد. در کنار کلیشه‌ای بودن جملات پرسشی نتیجه دیگری که گرفته شد این بود که ساخت و مضمون پاسخ‌ها نیز غالباً کلیشه‌ای هستند. در این‌جا نیز کلیشه‌ای بودن ساخت و مضمون پاسخ‌ها روی انحراف از نقش همدلی در پیام مؤثر می‌باشد. آخرین نتیجه‌ای که از بررسی‌های پژوهش حاضر حاصل شد نشان داد که تحقق نقش همدلی در کل گفتمان باب سخن‌گشایی برآیندی است از تعاملی که بین گوینده و مخاطب طی پرسش‌ها و پاسخ‌های غالباً کلیشه‌ای برقرار می‌شود. در واقع گفتمان‌های باب سخن‌گشایی به صورت یک سری پرسش و پاسخ با ساخت‌هایی تکراری و مضامینی که بیشتر در ارتباط با احوال‌پرسی و پرسش‌های کلی دیگری که در رابطه با فعالیت و وضعیت عمومی مخاطب پرسیده می‌شوند، شکل می‌گیرند و تا زمانی که موضوع اصلی گفتگو مطرح شود ادامه می‌یابند. این پژوهش صرفاً به بررسی گفتمان‌های باب سخن

گشایی فارسی معیار پرداخته است، پیشنهاد نگارنده اسن است که در تحقیق‌های آتی از این دست به بررسی و طبقه بندی سایر کلیشه‌های همدلی در زبان فارسی پرداخته شود؛ همچنین می‌توان کلیشه‌های همدلی را در گویش‌های مختلف زبان فارسی بررسی و با هم مقایسه نمود.

صحت اطلاعات مندرج در این فرم بر اساس محتوای پایان‌نامه و ضوابط مندرج در فرم را گواهی می‌نماییم.

نام استاد راهنما: جناب آقای دکتر کورش صفوی

سمت علمی:

نام دانشکده: ادبیات فارسی و زبان‌های خارجی

رئیس کتابخانه:

چکیده

پژوهش حاضر به بررسی جملات پرسشی در نقش همدلی در زبان فارسی با نگاهی ساختاری به گفتگوهای روزمره باب سخن گشایی پرداخته است. هدف اصلی این پژوهش آن است که مشخص نماید کاربرد گزاره‌های پرسشی همدلانه در این گفتگوها تابع چه متغیرهایی می‌تواند باشد و از چه الگوهایی تبعیت می‌کند. به این منظور در ف ل اول رساله حاضر به معرفی نظره نقش‌های زبانی یا کوبسن، که مبنای شکل‌گیری موضوع رساله حاضر قرار گرفته است، پرداخته‌ایم. در ادامه، پس از معرفی پیشینه مطالعات در زمینه نقش‌های زبانی و ملاحظات نظری به ترتیب در ف ل‌های دو و سه، در ف ل چهار به ارائه و تحلیل داده‌های پژوهش پرداخته‌ایم. در این ف ل مشخص کرده‌ایم که گزاره‌های همدلانه بسامد معنی‌داری در میان دیگر گزاره‌های همدلانه در خرده گفتمان‌های مورد بررسی دارد. و این که این گزاره‌ها صورتی کلیشه‌ای دارند که در ادامه همین بح در این ف ل، کلیشه‌های مزبور به تفکیک موضوع معرفی شده‌اند.

فهرست مطالب

صفحه

عنوان

ف ل اول: مقدمه

۱۰۱	بیان مسأله.....	۲
۱۰۱	نقش عاطفی.....	۳
۱۰۱	نقش ترغیبی.....	۳
۱۰۱	نقش فرازبانی.....	۰
۱۰۱	نقش ارجاعی.....	۰
۱۰۱	نقش ادبی.....	۰
۱۰۱	نقش همدلی.....	۰
۱۰۱	هدف پژوهش.....	۰
۱۰۱	پرسش‌ها و فرضیه‌های پژوهش.....	۰
۱۰۱	ضرورت و اهمیت پژوهش.....	۸
۱۰۱	روش پژوهش و نحوه گردآوری داده‌ها.....	۰

۱۰۰ پیکره پژوهش.....

ف ل دوم: پیشینه مطالعات

۱۰۲ گفتار و نوشتار.....

۱۰۱ نقش‌های زبان.....

۱۰۲ نقش همدلی زبان.....

ف ل سوم: ملاحظات نظری

۱۰۳ تاریخچه ساختارگرایی و زمینه‌های شکل‌گیری و پیدایش آن.....

۱۰۱۰۳ وجوه تمایز ساختارگرایی با دیگر مکاتب فکری و نظری.....

۱۰۱۰۳ آرای فردینان دو سوسور.....

۱۰۲۰۱۰۳ نشانه زبان.....

۱۰۲۰۱۰۳ اختیاری بودن نشانه به عنوان یک اصل.....

۱۰۲۰۱۰۳ اصل خطی بودن صورت.....

۱۰۲۰۱۰۳ قوه ناطقه، زبان، گفتار.....

۳۰ مطالعۀ هم‌زمانی و درزمانی..... ۱۰۱۰۳

۰ ماهیت رابطه‌ای نشانه‌های زبانی..... ۱۰۱۰۳

۰ روابط هم‌نشینی و متداعی..... ۱۰۱۰۳

۲ نقش‌های زبان..... ۲۰۳

ف ل چهارم: تحلیل داده‌های پژوهش

۸ نقش همدلی..... ۱۰۸

۰ تحلیل آماری داده‌ها..... ۲۰۰

۱۲ بررسی میزان کاربرد جملات پرسشی نسبت به دیگر ساخت‌های دستوری در نقش

همدلی..... ۰

۳ بررسی میزان کاربرد جملات پرسشی بر مبنای ماتریس گفتمانی..... ۲۰۳

۲ بررسی انسجام موجود در گفتمان‌های همدلی باب سخن‌گشایی..... ۳۰۲

۸ جملات پرسشی در نقش همدلی: یک کلیشه..... ۳۰۸

۰ احوال‌پرسی..... ۱۰۳

۰ چک کردن مکان مخاطب..... ۲۰۳

۳۳۰ پرسش در مورد وضعیت عمومی مخاطب..... ۳۳۰

۳۰۰ چک کردن مجرای ارتباطی..... ۳۰۰

۱۰۰ عوامل ایجاد انحراف از نقش همدلی در گفتمان باب سخن گشایی..... ۱۰۰

۳۰۰ تحقق نقش همدلی با نگاهی به نظریهٔ دگرایانهٔ معنای گرایس..... ۳۰۰

ف پنجم: نتیجه‌گیری

۱۰۰ بازیابی پیکرهٔ رساله..... ۱۰۰

۲۰۰ پاسخ به پرسش‌های پژوهش و ارزیابی فرضیه‌های آن..... ۲۰۰

۳۰۰ نتایج حاصل از پژوهش..... ۳۰۰

۸۱ کتاب‌نامهٔ فارسی..... ۸۱

۸۲ کتاب‌نامهٔ انگلیسی..... ۸۲

۸۰ پیوست‌ها..... ۸۰

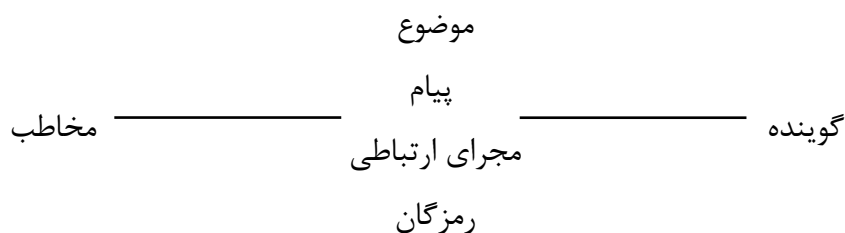
١

مقدمه

این فصل به طرح مقدمات آشنایی با رساله حاضرته^۱ دارد، مشتمل بر شش بخش است که به ترتیب به بیان مسأله، هدف پژوهش، پرسش ها و فرضیه ها، ضرورت و اهمیت پژوهش، روش پژوهش و نحوه گردآوری داده ها و ساختار پژوهش^۱ یافته است.

پیام مسأله

یاکوبسن^۱ ۱۳۸۰: ۱ در بررسی کارکردهای مختلف زبان، از "گوینده"، "پیام" و "مخاطب" به عنوان سبجز اصلی سازنده هر ارتباط کلامی یاد می کند. الگوی این ارتباط به این صورت است که: "گوینده"، "پیامی" را به "مخاطب" می فرستد. این "پیام" برای مؤثر واقع شدن باید به "موضوعی" دلالت داشته باشد. موضوعی که "مخاطب" قادر باشد به روشنی آن را دریابد. همچنین به "رمزگانی" نیاز است که هم "گوینده" و هم "مخاطب" آن را کاملاً و یا تا حدی بشناسند و سرانجام به "مجرای ارتباطی" نیاز است، یعنی به مجرای جسمی و پیوندی روانی بین "گوینده" و "مخاطب" که به هر دو آنان امکان می دهد با یکدیگر ارتباط کلامی برقرار کنند و آن را ادامه دهند. پس در مجموع برای برقراری یک ارتباط کلامی می توان به شش عامل اشاره کرد که در نمودار ۱۱ شرح داده شده است همان:

نمودار ۱۱ عوامل تشکیل دهنده ارتباط کلامی

یاکوبسن از این ششجز تشکیل دهنده فرایند ارتباط برای تعیین نقش های شش گانه زبان استفاده می کند، به این ترتیب که با توجه به میزان توجه "پیام" به هر کدام از این عوامل، شش نقش متفاوت برای زبان به شرح زیر تعریف می کند:

¹ R. Jakobson

□□□□. نقش‌اط‌ی

نقش عاطفی^۱ زبان نخستین بار توسط مارتی^۲ مطرح شد. یاکوبسن، ۱۳۸۰: ۲۲. در این نقش زبان توجه "پیام" به سمت "گوینده" است، به این صورت که احساس "گوینده" را در موقعیتی خاص، القا می‌کند. یاکوبسن معتقد است که نقش عاطفی زبان در اصوات و عبارات ندایی تظاهر می‌یابد، از قبیل "اه"، "نچ نچ"، "ای داد بیداد" و غیره. مارتینه □ ۱۳۸۰: ۱۱ پانویس مترجم □ از این نقش با اندکی گسترش با عنوان "حدی نفس" یاد می‌کند.

موضوع

پیا

گوینده ————— مخاطب
مجرای ارتباطی
رمزگان

نمودار □□۱□ نقش عاطفی زبان

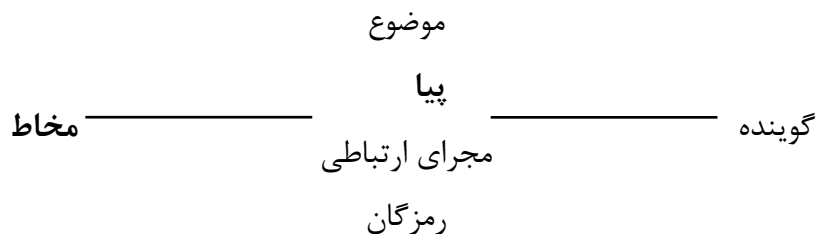
□□□□. نقش‌تریبی

توجه "پیام" در نقش ترغیبی^۳ زبان به سمت "مخاطب" است. "پیام" در این نقش زبانی، "گوینده" را به نشان دادن واکنشی ترغیب می‌کند. مثل جمله‌های امری و آن دسته از جمله‌های پرسشی که مستلزم دریافت پاسخی از جانب "مخاطب" هستند. ارزش این دسته از ساخت‌ها را نمی‌توان بر اساس معیار صد و کذب سنجید؛ مانند "درس بخون"، "این کتاب چنده؟" و غیره □ صفوی، ۱۳۸۳.

این نقش زبان پیش از یاکوبسن بااند تفاوتی از سوی بولر مطرح شده بود. آن‌چه مارتینه تحت عنوان حدی نفس به دست می‌دهد، در اصل آمیزه‌ای از نقش عاطفی و برخی از ساخت‌های

¹ emotive
² A. Marty
³ conative

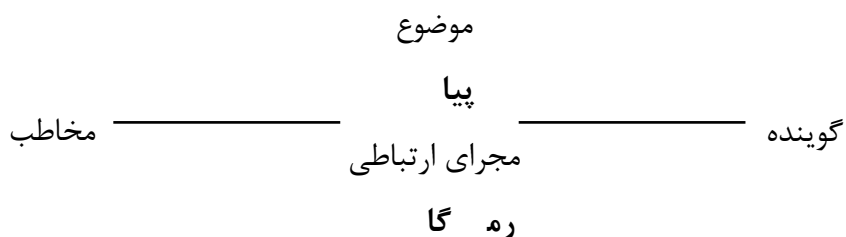
ندایی طرح شده در نقش ترغیبی است. از نظر مارتینه، صورت‌هایی نظیر "ای وای" و "یا خدا" هر دو در چارچوب نقش حدی نفس زبان قرار می‌گیرند.

نمودار ۳۱۸ نقش ترغیبی زبان

۳۱۸. نقش فرا زبانی

در نقش فرا زبانی^۱ زبان، توجه "پیام" به سمت "رمزگان" مورد استفاده است. به زعم یاکوبسن (۱۳۸۰)، این نقش هنگامی برجسته می‌شود که طرفین گفتگو می‌خواهند از مشترک بودن رمزگان مورد استفاده‌شان اطمینان حاصل کنند؛ و این زمانی است که از زبان به‌عنوان ابزاری برای توضیح خود زبان و برای تشریح واگان مورد استفاده بهره گرفته می‌شود، که نمونه رایج کاربرد آن در فرهنگ‌های لغات مشهود است؛ برای نمونه "مستأصل یعنی درمانده" نشان‌دهنده کاربردی فرا زبانی است.

نمودار ۳۱۸ نقش فرا زبانی زبان

¹ metalinguistic

نقش ادبی

هنگامی که توجه "پیام" به سمت "موضوع" پیام باشد نقش ارجاعی^۱ زبان شکل می‌گیرد. ساخت‌های شرکت‌کننده در این نقش عموماً جملات اخباری هستند، که طبعاً، به‌علت داشتن خدمت ارجاعی، ارزش‌صد یا کذبشان از طریق محیط قابل سنجیدن است. صفوی، ۱۳۸۳.

موضوع

پیام

گوینده _____
مخاطب _____
مجرای ارتباطی
رمزگان

نمودار ۱۱ نقش ارجاعی زبان

نقش ادبی

توجه "پیام" به سمت خود "پیام" پدید آورنده نقش ادبی^۲ زبان است؛ یعنی زمانی که خود "پیام" فار از دیگر عناصر ارتباط کلامی، مورد توجه قرار گیرد. صفوی، ۱۳۸۳. مارتینه ۱۹۹۹ مترجم میلانین، ۱۳۸۰: ۱۱ نیز از این نقش با عنوان "نقش زیباشناختی" یاد می‌کند و آن را با نقش‌های ارتباطی و عاطفی زبان درهم تنیده می‌داند.

موضوع

پیام

گوینده _____
مخاطب _____
مجرای ارتباطی
رمزگان

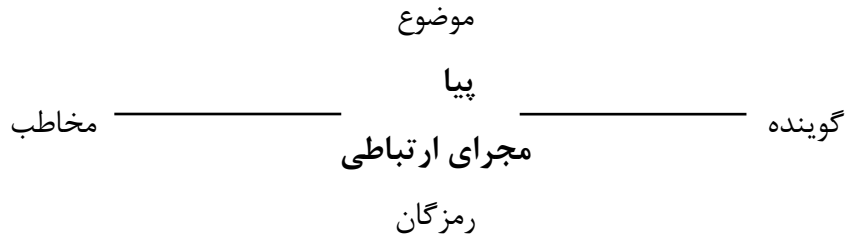
نمودار ۱۱ نقش ادبی زبان

¹ referential

² poetic

□□□□. نقش همدلی

در نقش همدلی^۱ زبان، که موضوع مطالعه پژوهش حاضر است، توجه "پیام" به سمت "مجرای ارتباطی" است.

نمودار □□□۱ نقش همدلی زبان

بنا به گفته یاکوبسن □۳۸۰□، هدف اصلی "پیام" در این نقش می‌تواند برقراری ارتباط، ادامه ارتباط و یا قطع کردن ارتباط باشد. یاکوبسن خاطرنشان می‌کند که هدف برخی دیگر از این دسته "پیام"ها، "عمدتاً برای حـ ول اطمینان از عمل کردن مجرای ارتباط است" و "برخی پیام‌ها نیز با این هدف فرستاده می‌شود که گوینده می‌خواهد توجه مخاطب خود را جلب کند یلطمـ ن شود که او همچنان به گفته‌هایش توجه دارد." □همان: □□□. البته، نگارنده بر این باور است که هدف اول، یعنی > ول اطمینان از صحت عملکرد مجرای ارتباطی"، خود می‌تواند زیر مجموعه‌ای از آنچه از آن تحت عنوان "ادامه ارتباط" یاد کردیم، شمرده شود و حتی بسته به موقعیت، زیر مجموعه‌ای از آنچه که به عنوان "قطع کردن ارتباط" برشمردیم، محسوب شود؛ مثلاً هنگامی که فرد صرفاً برای قطع مکالمه تلفنی می‌گوید، "الها صدا میاد؟".

و هدف دوم، یعنی "جلب توجه مخاطب"، نیز همچنین می‌تواند به عنوان موردی جهت "ادامه ارتباط" محسوب گردد.

از زاویه‌ای دیگر، نقش همدلی در زبان، می‌تواند صورت‌های دستوری مختلفی به خود بگیرد. از جمله:

— جمله امری: "گوش کن□□" "بلندتر بگو"

¹ phatic

□ صوت: "آهان" □ "خب"

□ جمله خبری: "صدا نمی‌آد"

□ جمله پرسشی: "خوبی؟" □ "چه خیرا؟" □ "صدا می‌آد؟"

□ جمله دعایی: "سلامت باشید" □ "خسته نباشید"

یکی از بارزترین تجلی‌های نقش همدلی در زبان، در قالب جملات پرسشی است که موضوع بررسی پژوهش حاضر می‌باشد. این جملات پرسشی بسته به موقعیت می‌توانند بورت احوال‌پرسی نظیر "خوبی؟" و "چه کار می‌کنی؟"، جهت کنترل کردن مکان مخاطب، مثل "کجایی؟" و "خونه-ای؟"، کنترل کردن مجرای ارتباطی مانند "صدا می‌آد؟" و "صدامو می‌شنوی؟"، و یا جهت قطع کردن ارتباط نظیر "کاری نداری؟" به کار گرفته شوند.

□□□ هدف و هوش

گرچه اصطلاح انگلیسی phatic communion مفهومی است که به‌طور منظم در حوزه‌های معنی‌شناسی، زبان‌شناسی اجتماعی و مطالعات ارتباطی مطرح می‌شود، با وجود این کمتر به شکلی نظام‌مند به این مسأله در مطالعات ساختاری پرداخته شده است. آن‌چه رساله حاضر را از مطالعات پیشین متمایز می‌کند، تمرکز آن بر جملات پرسشی در زبان فارسی با در نظر گرفتن نقش مذکور و با هدف ارزیابی این نقش در زبان فارسی است.

□□□ پرسش‌ها و فرضیه‌های هوش

در ارتباط با آن‌چه که در بخش‌های بالا مطرح شد، در این پژوهش سعی می‌شود به پرسش‌های زیر پاسخ داده شود:

الف. آیا در زبان فارسی جملات پرسشی می‌توانند در نقش همدلی ایفای نقش کنند؟

ب. آیا در گفتمان‌های باب سخن‌گشایی فارسی انحراف از نقش همدلی در جمله‌های

پرسشی به چشم می‌خورد؟ اگر پاسخ مثبت است چه عواملی در ایجاد این انحراف دخیل

هستند؟

. آیا می‌توان گفت که تحقق نقش همدلی در گفتمان‌های باب سخن‌گشایی منوط است

به تعامل‌گوینده و مخاطب؟

با توجه به پرسش‌هایی که در بالا مطرح شد، فرضیه‌های زیر را می‌توان برای یافتن پاسخ به

این سوال‌ها مورد نظر قرار داد:

الف. در زبان فارسی جملات پرسشی می‌توانند در نقش همدلی ایفای نقش کنند.

ب. در جملات پرسشی موجود در گفتمان‌های باب سخن‌گشایی فارسی انحراف از نقش

همدلی به چشم می‌خورد و کلیشه‌ای بودن پیام از عواملی است که بر این مسأله تأثیر

می‌گذارد.

. تحقق نقش همدلی در گفتمان‌های باب سخن‌گشایی منوط است به تعامل‌گوینده و

مخاطب؛ به عبارت دیگر می‌توان گفت که تحقق نقش همدلی در این گفتمان‌ها مستلزم

وجود تعامل میان پرسش‌های مطرح شده و پاسخ‌های داده شده به آنهاست.

□□□. ضرورت و اهمیت پژوهش

با توجه به این‌که نقش همدلی یکی از نقش‌های زبان محسوب می‌شود که به گوینده امکان می‌-

دهفار از التزام به واقعیت، و عمدتاً بر پایه اهداف ارتباطی خود، در موقعیت‌های اجتماعی مختلف

با دیگران ارتباط برقرار کند، یا به اصطلاح باب صحبت را بگشاید، نگارنده امیدوار است با انجام این

پژوهش، گامی در راستای شناخت بیشتر این امکان در زبان فارسی از دو جنبه کاربردی و نظری

بردارد.

بنابراین علاوه بر روشن ساختن وجوه خاصی از نظریه نقش‌های زبانی یاکوبسن، اهمیت این

تحقیق علاوه بر جنبه علمی آن، در ارزش آموزشی آن نیز هست؛ زیرا طبیعت کلیشه‌ای عبارات

همدلی، یا به عبارتی، قابل پیش‌بینی بودن این دسته عبارات از لحاظ لغوی و نحوی، آنها را تبدیل به

مواد درسی مناسبی برای کلاس‌های آموزش زبان فارسی به غیر فارسی‌زبانان می‌کند.

□□□. روش، وهش و نحو گرد وری داده‌ها

در رساله حاضر سعی بر آن است تا ساز و کار جملات پرسشی در نقش همدلی در زبان فارسی بررسی شود و از این رهگذر به بررسی نکات تازه‌ای درباره نظریه نقش‌های زبانی یاکوبسن نیز پرداخته شود. روش پژوهش حاضر توصیفی □ میدانی است. در این پژوهش نگارنده □ د دارد از سویی تعداد ۸۰ گفتمان را از زبان گفتاری معیار فارسی در محدوده نقش همدلی و بر اساس نگرش یاکوبسن به این موضوع، استخراج کند و با جدا کردن بخش جملات پرسشی، میزان وقوع آنها را نسبت به کل جملات دارای نقش همدلی را تعیین نماید تا از این رهگذر درجه اهمیت و میزان کاربرد جملات پرسشی را در این نقش به هنگام "باب سخن‌گشایی" معین سازد. از سوی دیگر نگارنده بر آن است تا با در نظر داشتن نظریات یاکوبسن در این باره، مشخص سازد که واحد آن چه یاکوبسن "تحقق گفتاری" می‌نامد چه می‌تواند باشد.

برای دست‌یازیدن به این مهم به ۸۰ گفتمان و استخراج جملات دارای نقش همدلی در آنها توجه خواهد شد. نگارنده سعی بر آن دارد تا گفتگوی داده‌ها را تنها در حد جملاتی که دارای نقش همدلی هستند بررسی کند و آنجا که این نقش به پایان می‌رسد و موضوع گفتگو آغاز می‌شود، مورد نظر این پژوهش نخواهد بود. در این مورد سعی خواهد شد از ۳۰ دختر و ۳۰ پسر در مقطع تحصیلی کارشناسی ارشد با گویش مادری فارسی معیار گفتاری بهره‌گرفته شود. در این مورد از یک ماتریس گفتمانی استفاده خواهد شد تا انواع کاربردها از سوی دختران و پسران مد نظر قرار گیرد. بر این اساس، گفتگوی دختر با پسر، دختر با دختر و پسر با پسر مد نظر قرار خواهد گرفت.

به این ترتیب گردآوری داده‌های پژوهش حاضر صرفاً با توجه به دو ملا جنسیت و وسط

تحیلات صورت خواهد پذیرفت، هرچند به هنگام انتخاب افراد، سن آنان نیز مورد توجه خواهد بود.

□□□پیکر و وهش

رساله‌ی حاضر شامل پنج فصل است. فصل نخست مقدمه پژوهش حاضر است و به طرح مقدمات آشنایی با رساله حاضر اختصاص یافته است. در این بخش ابتدا به بیان مسأله پرداخته شده است و